

EKONOMİ POLİTİK

Kapitalizmin Yeni Nesil Krizleri ve Türkiye Gerçeği

Erinç Yeldan, 19 Kasım 2008

Küresel krizin etkilerinin Türkiye'ye ulaşmasının an meselesi olduğu günler yaşıyoruz. Daha önceki yazılarımızda da değindiğimiz üzere, Türkiye'nin 2007'nin küresel krizinden etkileniş biçiminin daha önceki krizlerden farklı olacağını düşünmekteyiz. Türkiye'nin küresel krizi **bankacılık sistemi üzerinden değil, finans dışı şirketlerin üretim, ithalat finansmanı ve işsizlik sorunları aracılığıyla** yaşaması olasılığı yüksektir. Zira 2003 sonrası dönemde Türkiye'nin uluslararası ekonomiyle olan ilişkilerinin ana aktörleri "**bankacılık kesimi**"nden ziyade, "**reel üretici şirketler ve hanehalkları**" olmuştur. Bu süreç içerisinde finans-dışı şirketlerin ve hanehalklarının dış borçlarının hızla artmakta oluşu; ve bu kesimlerin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek için aşırı derecede ithalat ve dış borçlanma bağımlılığı içine sürüklenmesi, ulusal ekonomik dengelerde önemli bir kırılma kaynağı oluşturmuştur.

2009'da durgunluk içine sürüklenmesi beklenen dünya ekonomisi ve uluslararası finansman girişlerinin daralmasıyla bu kırılmalıkların su yüzeyine çıkacağına yönelik kaygılar, IMF de dahil olmak üzere bir çok kesimde dile getirilmektedir. Aşağıdaki tablo, çeşitli kuruluşların "**son**" öngörülerini altında Türkiye ekonomisinin 2008 ve 2009'da yaşaması olası büyüme hızına ilişkin "eski" ve "revize" edilmiş tahminlerini özetlemektedir.

	ESKİ		YENİ	
	2008	2009	2008	2009
IMF, Dünya	3.9	3.0	3.7	2.2
IMF, Türkiye	4.0	3.2	3.8?	2.3?
Morgan Stanley, Türkiye	2.7	2.5	2.3	1.9
TC Merkez Bankası			3.3	2.7

Öngörü çalışmalarından, krizin Türkiye'ye yansımalarının 2001 ve 1994 krizlerinde olduğu üzere "bir defalık" ve "spektaküler bir çöküş" biçiminde değil, "**zamana yayılmış ve uzun süreli bir durgunluk**" şeklinde tezahür edeceği anlaşılmaktadır. Bu süreçte, Türkiye'de reel sektör şirketlerinde iflasların artması, işsizlik sorununun daha da kronikleşmesi ve yaşanan durgunluğa bağlı olarak ithalat hacminin daralması ana beklentilerdir.

Bu konuyu işleyen görüşlerimiz bundan yaklaşık iki buçuk sene önce, 24 Mayıs 2006 tarihli *Ekonomi Politik*'de şu şekilde yer almış idi:

*Uluslararası iktisat öğrencileri ekonomik krizlerin sınıflamasını yaparken kabaca iki gruptan söz ederler. **Birinci nesil** krizler kamu sektörünün aşırı harcama içine girmesi ve bütçe açıklarını merkez bankası kaynaklarından para basarak karşılaması sonucu ortaya çıkmış ve çoğunlukla 1970'li yıllarda görülmüştür. **İkinci nesil** krizler ise finans kesiminin eksik denetimi altında özel finans kuruluşlarının (bankaların) aşırı risk taşıması sonucunda bilançolarının aniden bozulması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bankacılık kesiminin açık pozisyonlarının artması sürecinde finansal kırılganlık da derinleşmiştir. Bunun sonucunda döviz kurunun birden bire pahalılaşması bankaları ödeme güçlüğü içine sokmuş ve bu ekonomiler bir likidite ve döviz krizine sürüklenmişlerdir. 1994 Meksika, 1997 Asya, 2001 Türkiye ve Arjantin bu tür krizlere örnek gösterilmektedir.*

*Günümüzde bankacılık kesiminin bilançolarının daha yakından denetlendiği ve borçlanmalarının yakından takip edildiği gözlenmektedir. Oysa finansal olmayan kuruluşların ve şirketlerin dış borçlanması üzerine herhangi bir denetim mekanizması mevcut değildir. Şirketler döviz kurunun ucuzluğunu fırsat bilerek aşırı risk almaya heveslenmekte ve bunun neticesinde de dış borçlarını hızla arttırmaktadır. Bu sürece müdahalede bulunmak bir yana, mevcut hükümet bu olguyu “**piyasa güçlerinin kararları en rasyonel kararlardır**” fetişi ile göz ardı etmekte ve “**dışarıdan sağlıklı finansman geliyor**” değerlendirmesiyle adeta özendirilmektedir. Bu sürece bir de özel hanehalklarının “**kredi kartı borçları**” eklendiğinde finans dışı kesimin borçluluğunun önemli bir kırılganlık yaratması kaçınılmaz hale gelmektedir.*

*Türkiye’de (döviz kurundaki pahalılaşma yaşanması durumunda ...) aşırı dış borç içine sürüklenmiş bulunan şirketler ve hanehalklarının finansal dengeleri hızla bozulmaya itilecek ve reel sektörde önce küçük ve orta boy işletmelerden başlayan iflaslar, yan sanayilerin çökmesi ve yaygın işsizlik ile derinleşen bir **reel sektör** krizi yaşanabilecektir. Reel sektörün intibak mekanizmaları, finans sektörüne görece daha yavaş ancak daha kalıcı ve derin olduğu için, bu tür bir kriz tetiklendiğinde krizin biçimi, söz gelimi 2001’de olduğu gibi ani bir çöküş biçiminde değil, zamana yayılmış uzun süreli bir durgunluk şeklinde tezahür edebilir.*

*Bu tür bir kriz olgusu yukarıda saydığımız iki kriz tipolojisinden farklı olarak, gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde **doğrudan reel sektörden kaynaklanan bir üçüncü nesil kriz biçiminin** yapısal koşullarının oluşmakta olduğunu belirtmektedir. Türkiye’nin de aralarında bulunduğu yüksek cari açık veren ve yüksek dış borç taşıyan ülkelerin böylesi bir tarihsel dönemde olduğu görülmektedir.*

Aralarında Türkiye’nin de bulunduğu “**Yükselen Piyasa Ekonomileri**” 2008’in son çeyreğinden başlayarak finansal serbestleştirme sonrasında böylesi bir “yeni tip – **üçüncü nesil**” krize sürüklenmekte olduğu anlaşılmaktadır.